

TÓTH MARCELL MÁTÉ

Büntető Eljárásjogi és Büntetés-végrehajtási Jogi Tanszék

Témavezető: dr. Hack Péter tanszékvezető egyetemi tanár

DOI: <https://doi.org/10.56966/2024.14.Toth>

KIHALLGATÁSI TECHNIKÁK A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN

1. Bevezetés

Bár a történeti tényállás rekonstruálását a büntetőeljárásban számtalan, kisebb vagy nagyobb bizonyító erejű bizonyítási eszköz előmozdíthatja, a töredékes daktiloszkópiái nyomtól kezdve a bűncselekményt teljes egészében rögzítő kamerafelvételekig, a bizonyítás gerincét a terhelt, illetve tanú kihallgatása teszi ki. Nincs olyan eredményes büntetőeljárás, amelyben akár a nyomozó hatóság a bűncselekmény felderítésének folyamatában, akár később a bíróság a tárgyaláson zajló bizonyítási eljárás keretében ne valamely, releváns tényekről tudomással bíró személy ismereteinek, emlékeinek a megismerésével kerülne közelebb a bizonyítás tárgyát képező múltbeli események feltárásához.¹ Éppen ezért a jogalkalmazó számára prioritással bír a kihallgatás sikeressége.

A helyes kihallgatási metódus kérdése hagyományosan a bűncselekmények hatékony felderítésének bűnügyi segédtudománya, a kriminalisztika vizsgálódási tárgyköréhez, és mint ilyen, elsősorban a büntetőeljárás nyomozati szakához kapcsolódik. A bíróság előtt, – a közvetlenség elvén alapuló bizonyítási eljárásban – azonban elvileg éppen ugyanakkora relevanciával kellene bírnia a terhelt, illetve a tanú személyes elmondásaiból származó információknak. Jogos kérdésként merülhet fel tehát, hogy a hatályos szabályozási környezetben és a mindennapi jogalkalmazásban hogyan lehetne előmozdítani a tárgyaláson zajló, közvetlen és személyes kihallgatás hatékonyságát. Tanulmányomban erre a kérdésre kísérlek meg legalább részben választ adni. Először felvázolom a bíróság előtti bizonyítási eljárásban meghatározó jelentőségű közvetlenség elvének lényegét, funkcióját, különös figyelemmel a bizonyítás céljára, majd mindezek fényében bemutatok egyes, a kriminalisztika tudományából ismeretes kihallgatási eljárásokat, módszereket, amelyek – ha egy az egyben nem is ültethetők át a nyomozati szakból a bíróság eljárásába –, úgy gondolom, legalább elvi iránymutatásul szolgálhatnak a tárgyalást levezető bíró számára.

¹ Varga Zoltán, 2009. 33. o.

2. A bizonyítás célja – az anyagi és eljárási igazság kérdése

A büntetőeljárás legalapvetőbb célja a terhelt büntetőjogi felelősségének elbírálása. Ennek érdekében bíróságnak meg kell állapítania a történeti tényállást, a megállapított tényeket minősítenie kell, és mindezek alapján le kell vonnia a megfelelő jogkövetkezményeket. Az eljárás tárgyát képező múltbeli események rekonstruálásának kerete a releváns tényeket alátámasztó, esetleg megcáfoló bizonyítási eszközök, bizonyítékok megvizsgálását szolgáló *bizonyítás*. Tág értelemben a nyomozás során a nyomozó hatóság a bűncselekmény felderítése, valamint a későbbi vádat alátámasztó bizonyítási eszközök felkutatása és összegyűjtése érdekében bizonyítást folytat le, szűk értelemben vett bizonyítási eljárás alatt azonban a bíróság előtti, a tárgyaláson, a közvetlenség és szóbeliség elvének megfelelően, a vád és a védelem közreműködésével lefolytatott kontradiktórius, közvetett megismerési folyamatot értjük.²

A *bizonyítás célja* tehát a büntetőjogi felelősség szempontjából jelentőséggel bíró (és szükség szerint egyéb járulékos) tények rekonstruálása. A múlt eseményei azonban ismeretelméleti megközelítésben az „objektív valóság” világába tartozó jelenségek, melyekről az eljáró jogalkalmazó, az ítélező bíró tudatában a lefolytatott bizonyítás alapján csupán a valóság szubjektív leképeződése jelenik meg. Ebből következően a bizonyítás eredménye nem lehet más, mint a történeti tényállásra vonatkozó *bizonyosság*.³ Minthogy a bizonyítás szükségszerűen csak a múltbeli események szubjektívizált változatának feltárásához vezethetnek, felmerül a büntetőeljárásjog-tudomány és a bizonyításelmélet egyik legalapvetőbb és legrégebbi kérdése, nevezetesen, hogy a bizonyítás során mennyiben kell törekedni az „objektív valóságnak” megfelelő tényállás feltárására.

Az *anyagi, vagy materiális igazságnak* megfelelő tényállás lényegében megegyezik a múltban lezajlott eseményekkel. Maga a Be. írja elő, hogy a büntetőeljárásban a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a döntését valósághű tényállásra alapozza.⁴ Magától értetődőnek tűnik, és a tisztességes eljárás követelményén túl a laikus társadalom elvárásainak is az felel meg, hogy csak olyan ítéleti tényállást van értelme büntetőjogi minősítés alá venni, ami lehetőség szerint megfelel annak, ahogy az események ténylegesen lezajlottak.

Az objektív valóságnak megfelelő tények feltárása, bár kétségkívül kívánatos célnak tűnik a büntetőeljárásban, nem az egyetlen szempont, amit figyelembe kell venni a bizonyítás során. Az anyagi igazság kutatása ugyanis könnyen összeütközésbe kerülhet a tisztességes eljáráshoz való joggal, melynek érvényesülését a jogállamiság elvének megfelelő büntetőeljárás egészében biztosítani kell. A múltban például – bár ezzel ma már sokan vitatkoznának –, a kínvallatásra a bizonyítás kifejezetten hatékony eszközeként tekintettek, könnyen belátható azonban, hogy aligha tekinthető tisztességesnek. Ezen felül a cselekmény utólagos, többnyire évek távlatából történő feltárása, ahogy az emlékek megkopnak, eltorzulnak, sokszor akadályokba ütközik. Ha minden esetben ragaszkodnánk az anyagi igazság maradéktalan rekonstruálásához, az könnyen parttalanná tenné a bizonyítást, ami az igazságszolgáltatáshoz kapcsolódó egyik legalapvetőbb társadalmi igény, az időszerű ítélezés sérelméhez vezethet,

² Horváth Georgina, 2024. 233-234. o.

³ Belovics Ervin – Tóth Mihály, 2017. 143. o.

⁴ Be. 163. § (2) bekezdés

amely ugyancsak tisztességes eljáráshoz való alapjogból eredő részjogosultság, és egyben kiemelt jogalkotói célkitűzés.

Éppen ezért fogalmazódott meg az anyagi igazság alternatívájaként az a gondolat, hogy azt ítéleti tényállásnak azt kell tartalmaznia, amit a tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülését biztosító bizonyítási eljárás során ésszerű keretek között alá lehet támasztani; ezt nevezzük *processzuális* vagy *eljárási igazságnak*. A bírói önkény lehetőségének visszaszorítása érdekében ennek jegyében megfelelő garanciális szabályokkal kell körülbástyázni a tényállás megállapításának keretétől szolgáló bizonyítási eljárást. Így tehát a fair eljárás biztosítékai révén a processzuális igazságnak megfelelően feltárt tényállás nem feltétlenül egyezik meg az anyagi igazság szerinti múltbeli eseményekkel úgy, ahogy azok az objektív valóságban ténylegesen megtörténtek, legfeljebb csak szerencsés esetben esik egybe azokkal. Ennél is fontosabb lehet azonban, hogy a bizonyítási eljárás biztosítja a terhelt jogainak érvényesülését, így különösen, hogy maga is aktív szerepet vállalhat a bizonyítás irányának alakításában.⁵

3. A tisztességes eljáráshoz való jog és a közvetlenség elve

Más jogterületekhez hasonlóan a büntető eljárásjog-tudományban is ismeretes egy sor olyan alapvető jellegű követelmény, amelyek meghatározzák az eljárási szabályozás szellemiségét. Az alapelvek legfőbb funkciója az iránymutatás az egyes konkrét rendelkezések tartalmának értelmezéséhez és az esetleges hiányosságok, joghézagok megoldásához.⁶ A mindenkori jogalkotói prioritásoknak megfelelően egyes alapelveket a Be. tételesen felsorol és értelmez, míg mások magasabb jogforrásként az Alaptörvényből, megint mások az eljárási kódexünk egyes rendelkezéseiből kiolvashatóan képezik részét a büntetőeljárás szabályozásnak. Vannak olyan elvek, amelyek az eljárás egészére irányadóak, míg mások csupán az eljárás valamely szakaszához, illetve valamely nagyobb jelentőségű szabályozási tárgyköréhez kapcsolódnak (így különösen a bizonyítás, a kényszerintézkedések vagy a leplezett eszközök körében). A leggyakrabban idézett jogirodalmi felosztás szerint különbséget tehetünk szervezeti (pl. a bíróságok ítélezési monopóliuma, a bíróságok pártatlansága, függetlensége), illetve funkcionális (pl. ártatlanság védelme, védelemhez való jog) alapelvek között.⁷

A büntetőeljárás alapelvek és a tágabb értelemben vett eljárási biztosítékok tehát koherens rendszert alkotnak, amelyben a követelményeket a törvény rendelkezései konkretizálják, és amelyben az egyes garanciális szabályok egymással hol átfedésben, hol több-kevesebb viszonylatban állnak. A legáltalánosabb eszmei alapkövetelmény a büntetőeljárásban, amely az egyes konkrét eljárási garanciákat eredezteti, a *tisztességes eljáráshoz való jog*, melyet az Alaptörvény a következőképp fogalmaz meg: „*Mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított,*

⁵ Elek Balázs, 2012. 18-35. o.

⁶ Király Tibor, 2003. 103. o.

⁷ Holé Katalin, 2024. 84. o.

*független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el.*⁸

Minthogy az állam a büntetőhatalom érvényesítése révén az alapjogok legsúlyosabb fokú, de még jogszerű korlátozására képes, a büntetőeljárás kontextusában minden más területhez képest nagyobb figyelmet kell fordítani a tisztességes eljárás elvének érvényre juttatására. Azt, hogy az adott ügyben a hatóságok eljárása megfelelt-e a tisztességesség követelményének, mindig az adott eset körülményei alapján lehet megítélni. Az Alkotmánybíróság jogértelmezése szerint a tisztességes eljárás „*olyan minőség, amelyet az eljárás egészének és körülményeinek figyelembevételével lehet csupán megítélni. Ezért egyes részletek hiánya ellenére éppúgy, mint az összes részletszabály betartása dacára lehet az eljárás méltánytalan vagy igazságtalan, avagy nem tisztességes.*”⁹

A *fair* eljárás tehát számos további részjogosultságot foglal magában, melyek a büntetőeljárás alapelvek és eljárási biztosítékok formájában jelennek meg. Míg a tisztességes eljárás általános érvényű, alapjogi szintű elvárás, így főszabály szerint nem mérlegelhető más alkotmányos érdekekkel szemben sem, az abból fakadó egyes rész követelmények alapjogi összeütközés esetén már korlátozás alá eshetnek, amennyiben az ezt szolgáló cél másképp nem érhető el, és a korlátozás nem okoz aránytalan jogsérelmet.¹⁰

A tisztességes eljárás részjogosultságát képező *közvetlenség elve* a bizonyítás lefolytatásának és a tényállás megállapításának egyik legfontosabb alaptétele. Lényege abban ragadható meg, hogy a bíróságnak a büntetőjogi felelősségről szóló döntés alapjául szolgáló tényállást közvetlenül, személyesen érzékelt és megvizsgált bizonyítási eszközök alapján kell megállapítania.¹¹ Ez azon a felismerésen alapul, hogy a személyes interakciók során – legyen szó különösen terhelt, illetve tanú kihallgatásáról – a bíró olyan többletinformációkra tehet szert, amelyekről ennek hiányában, pusztán az eljárás iratanyagában foglaltak alapján, nem lenne tudomása. E tekintetben tehát a közvetlenség elvének funkciója az anyagi igazságnak megfelelő tényállás megállapításának elősegítése.

A közvetlenség elvéhez szorosan kapcsolódik a törvényből ugyancsak implicit jelleggel kiolvasható *szóbeliség elve*, melynek értelmében az eljárás résztvevői a tárgyaláson szóban fejthetik ki álláspontjukat a bizonyítékokkal kapcsolatban, ezáltal az eljárás aktív alakítói lehetnek. Az akkuzatórius büntetőeljárás modellre jellemző közvetlenség és szóbeliség elvén alapuló bizonyítási eljárás keretét a kontradiktórius jellegű tárgyalás adja, amely lehetővé teszi a vád és a védelem érveinek ütköztetését, a bizonyítási eszközök kritika alá vételét. Az újfajta, összetettebb bűnözési formák és ebből következően az egyre bonyolultabb bizonyítást igénylő ügyek terjedésével azonban a közvetlenség elvének jelentősége valamelyest áttevődött a valós tényállás feltárásáról a processzuális igazság és végső soron a tisztességes eljárás biztosítására. Ez olvasható ki az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban Bíróság) gyakorlatából is. A testületnek a közvetlenség elvét az Egyezmény 6. cikkében foglalt tisztességes eljáráshoz való jog sérelmére alapított igények alapján volt lehetősége értelmezni. A szubszidiaritás

⁸ Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdés

⁹ 6/1998. (III. 11.) AB határozat II. 5. pont

¹⁰ 14/2004. (V. 7.) AB határozat B. 3.1. pont

¹¹ Hati Csilla, 2015. 159. o.

elvéből következően a Bíróság tartalmi szempontból nem mérlegeli felül a nemzeti bíróság által végzett bizonyítást, illetve az egyes bizonyítási eszközöket, éppen ezért azonban fokozott gondosságot vár el a bizonyítás eljárási szabályainak megtartását illetően. A *Svanidze kontra Georgia* ügyben például a Bíróság az Egyezmény 6. cikkének megsértésének tekintette, hogy a büntetőeljárás során változás történt az elsőfokon eljáró bíró személyében, aki kizárólag a rendelkezésre álló peranyag alapján állapította meg a terhelt bűnösségét, elutasítva a védelemnek a bizonyítás újrafelvételére, így tanúk, szakértők ismételt meghallgatására irányuló indítványait, ezzel figyelmen kívül hagyva a közvetlenség elvét. A Bíróság álláspontja szerint a korábbi tanúkihallgatásokról rendelkezésre álló jegyzőkönyvek nem kompenzálták azt, hogy a bíróság elmulasztotta közvetlenül a tárgyalás anyagává tenni a bizonyítási eszközöket.¹²

A közvetlenség antitézise az írásbeliség. Az inkvizitórius jellegű büntetőeljárási rendszerben túlnyomórészt a nyomozás eredményét összefoglaló eljárási iratanyagban foglaltak szolgálnak a tényállás megállapításának alapjául, melyekkel szemben a védelemnek csak korlátozott lehetősége van érveki előadására.¹³

Garanciális jelentősége ellenére a fentebb kifejtetteknek megfelelően a jogalkotó – a korábbi szabályozással megegyezően – nem látta szükségesnek a közvetlenség és a szóbeliség elvének tételes rögzítését a Be. megalkotása során. Ahogy arra a törvény miniszteri indokolója utal, a törvényben kifejezetten nevesítésre kerülő alapelvek listájának összeállítása során a jogalkotó el kívánta kerülni a szükségtelen ismétlést, azoknak az alapelveknek az említését, amelyek nem kizárólag a büntetőeljáráshoz kapcsolódnak. Ezen megfontolásból nem került feltüntetésre az alapvető rendelkezések között többek között a tárgyalás közvetlenségének, nyilvánosságának és szóbeliségének elve.¹⁴ A törvény ezen felül számos eltérést tesz lehetővé a közvetlenségen alapuló bizonyítás főszabályától, különösen a különeljárások körében (pl. büntetővégzés, távollétes eljárás), de példaként említhetjük az előkészítő ülésen történő ítélethozatalt is.

4. A kihallgatás törvényi szabályai; a kihallgatás taktikája

A személyi jellegű bizonyítási eszközök, köztük a dolgozatok szempontjából lényeges terhelt, illetve tanú vallomása esetében a bizonyítás tárgyát képező releváns tény, a bizonyíték közvetítője a bíróság felé egy természetes személy. A bíróság a vallomást tevő személy által közvetített ismeretekre a tárgyaláson, közvetlen és személyes észlelést biztosító kihallgatással tehet szert.

A kihallgatás fogalmát a Be. nem ismeri, az sokkal inkább kriminalisztikai, semmint büntető eljárásjogi fogalom. Kriminalisztikai értelemben a kihallgatás kérdésekkel irányított beszélgetés, kikérdezés, amely a vallomás beszerzésére irányul; a kihallgatott személy bűncselekményről szerzett legjobb tudomásának megismerését szolgáló, a Be. által meghatározott keretek között lefolytatott eljárási cselekmény.¹⁵

¹² Svanidze v. Georgia, no. 37809/08. 39.

¹³ Cséffai Attila Csaba, 2014. 74-75. o.

¹⁴ A T/13972. számú törvényjavaslat indokolója

¹⁵ Tremmel Flórián (szerk.), 2005. 338. o.

A terhelt, illetve a tanú kihallgatásának szabályait a törvény – különösen a bizonyítás törvényességének alapelveire is figyelemmel – a bizonyítás körében, valamint az elsőfokú bíróság előtti tárgyalás menetét szabályozó rendelkezések között fekteti le.

A törvényi sorrendet követve az elsőként tárgyalt *tanú* olyan személy, akinek a bizonyítandó tényről tudomása lehet.¹⁶ A tanú tehát emlékei felidézésével és azok szóbeli előadásával járulhat hozzá a történeti tényállás feltárásához. Ebből következően azonban vallomása erősen szubjektív jellegű, különösen annak fényében, hogy a bírósági kihallgatására a bizonyítás tárgyáról való tudomásszerzését követően hosszú idő, jellemzően évek elteltével kerül sor. A kihallgatás szabályainak és a kihallgatást végző jogalkalmazónak így arra kell törekedni, hogy a tanú vallomása a lehetőségekhez képest a szubjektív tényezőktől és külső befolyástól mentes legyen, ezáltal minél inkább közelítsen az objektív valósághoz.¹⁷

A Be. a bizonyítás körében a kihallgatás tényleges foganatosításának szabályait a tanúkra vonatkozó általános rendelkezések, így különösen a vallomástétel akadályai, valamint a tanú jogairól és kötelezettségeiről szóló figyelmeztetés után rögzíti. A tanúvallomás objektivitását szolgálja, hogy a Be. szerint a tanúkat igazmondási kötelezettség terheli.¹⁸ A hamis tanúzásból fakadó büntetőjogi felelősségre vonás lehetősége többnyire erős motivációként hat a tanú legjobb tudomása szerinti ismereteinek megfelelő tények előadásához. Ezzel együtt azonban a kihallgatás során a vallomástétel akadályát képező ok vagy egyéb ismert elfogultság hiányában is tisztázni kell a tanú szavahihetőségének kérdését. Az egyes tanúkat egyenként kell kihallgatni anélkül, hogy – legalábbis a tárgyaláson – hallanák, hogy tanútársaik, illetve a terhelt vagy az eljárás bármely más részt vevője hogyan nyilatkozott.¹⁹ Értelemszerű, bár kevésbé kapcsolódik a bizonyítás tárgyához, hogy a bíróságnak meg kell győződnie a tanú személyazonosságáról és rögzítenie kell személyi adatait, elérhetőségét.²⁰

A kihallgatás érdemi lefolytatásáról a tanúzási figyelmeztetést és a jogairól és kötelezettségeiről szóló kioktatását követően a Be. annyit rögzít, hogy a tanú először összefüggően adja elő vallomását, majd kérdések intézhetők hozzá, kitérve arra is, hogy az általa elmondottakról miként szerzett tudomást. Nem tehető fel azonban a választ magában foglaló vagy útmutatást tartalmazó, a törvénnyel össze nem egyeztethető ígéretet tartalmazó, vagy valótlan tény állítását magában foglaló kérdés.²¹

A *terhelt vallomása* a Be. fogalommeghatározása szerint a terhelt minden olyan, a büntetőeljárásban a terhelti figyelmeztetés utáni, bíróság, ügyészség vagy nyomozó hatóság előtt tett, illetve ezeknek címzett szóbeli vagy írásbeli közlése, amelyben a bizonyítás tárgyára vonatkozó tényt állít.²² A terhelt érdemi kihallgatása menetének szabályai lényegében megegyeznek a tanúéval, azaz ha vallomást kíván tenni, lehetősége van azt először összefüggően előadni, ezt követően intézhetők hozzá kérdések, és a kérdésfeltevésre vonatkozó

¹⁶ Be. 168. § (1) Tanúként az hallgatható ki, akinek a bizonyítandó tényről tudomása lehet.

¹⁷ Bócz Endre, 2008. 110-112. o.

¹⁸ Be. 176. § (1) bekezdés b) pont

¹⁹ Be. 178. § (1) bekezdés

²⁰ Be. 179. § (1) bekezdés

²¹ Be. 179. § (2) bekezdés, 180. §

²² Be. 183. § (1) bekezdés

korlátozások is ugyanazok.²³ A terheltet e körben azonban az különbözteti meg alapvetően a tanútól, hogy egyrészt nem köteles vallomást tenni, másrészt igazmondási kötelezettség sem terheli, így a kihallgatása során más szempontok kerülnek előtérbe. Miután a hamis vád és a kegyeletsértés tilalmának keretei között a vádlott szabadon választhatja meg védekezésének módját, ha a bíróság előtt vallomást tesz, kevésbé lehet számítani az anyagi igazsághoz közel álló ismeretek megszerzésére, mint a tanú esetében.

A törvény ezen szakaszokhoz fűzött indokolása szerint: „*A vallomástétel kriminalisztikai szabályainak erősítése szellemében a törvény a tanú kihallgatása során kötelezővé teszi azt, hogy a tanú a kikérdezése előtt összefüggően adja elő a vallomását.*”²⁴ A jogalkotó itt tehát azt az általánosan elfogadott kriminalisztikai tézist vette át, hogy a kihallgatás elején a részletekbe menő kérdezés befolyásolhatja az emlékek felidézését, így célszerű a vallomás önálló, kötetlen előadását lehetővé tenni, ezt követően kerülhet sor a részletek tisztázására.²⁵

A Be. a fentiekén túl nem ír elő konkrét szabályokat a kérdések tartalmára, a kérdésfeltevés módjára vagy a kihallgatás foganatosításának egyéb körülményeire, így a kihallgatás hatékonysága, eredményessége nagyrészt az eljáró bíró személyes készségein, tapasztalatain múlik. A kriminalisztika tudománya ezzel szemben – ahogy arra a fenti miniszteri indokolás is utal –, a törvényi rendelkezéseknél jóval mélyrehatóbban foglalkozik a hatékony kihallgatás módszertanával. Ezek a tézisek azonban a tárgyalás sajátosságaiból, időbeli kötöttségéből adódóan nem ültethetők át maradéktalanul a bíróság eljárásába.²⁶

A kriminalisztikai szakirodalom a *kihallgatás taktikájának* vagy *technikájának* nevezi a kihallgatás szervezésére, tervezésére, rögzítésére és menet közbeni ellenőrzésére vonatkozó technikákat, követelményeket, amelyek a kihallgatás hatékonyságát és céljának elérését, végső soron a történeti tényállás feltárását hivatottak elősegíteni.²⁷ Általánosságban elmondható, hogy a Be.-ben foglaltaknál jóval tágabb folyamatról van szó, melynek „nulladik lépése” a kellő felkészülés, az eljárás iratanyagának kellő ismerete, majd ennek alapján a kihallgatás céljának meghatározása és megtervezése. Jelentősége van továbbá többek között az olyan, törvényben nem vagy csak kevésbé szabályozott tényezőknek is, mint a kihallgatás helyszíne; időpontja; a kihallgatott személy aktuális mentális állapota, illetve a vele való a bizalmi kontaktus felvétele és fenntartása; a kihallgatás hangulata; a kérdések megfogalmazása; a kihallgatás ellenőrzése annak folyamatában.²⁸

4.1. A kognitív interjú

Az egyik legkorábbi, és talán legismertebb kihallgatási módszer az amerikai Ronald Fischer és Edward Geiselman kognitív pszichológusok nevével fémjelzett *kognitív interjú*, amelyet az 1992-ben publikált „*Emlékezést elősegítő technikák alkalmazása a kihallgatásban: a kognitív*

²³ Be. 186. § (2)-(3) bekezdés

²⁴ A T/13972. számú törvényjavaslat indokolása

²⁵ Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor, 2009. 376. o.

²⁶ Elek Balázs, 2007. 212-213. o.

²⁷ Tremmel, i.m. 2005. uo.

²⁸ Tremmel–Fenyvesi–Herke: i.m. 2009. 341-344.o.

interjú” című könyvükben mutattak be. A technika kihallgatott személytől származó, megbízható információ kinyerését hivatott elősegíteni. Három alappillére: a megismerés és az emlékezés működése, az emberek közötti társas dinamikák, valamint a kommunikáció. Ez azt jelenti, hogy az interjú részét képezik különböző, az emlékezést elősegítő pszichológiai módszerek, továbbá fontos szerepe van a kihallgató és a kihallgatott közötti bizalomnak, az interjú nyugodt, természetes hangulatának, valamint a verbális és nonverbális kommunikációnak.²⁹

Az érdemi interjú eredeti változatában öt, viszonylag rugalmasan kezelendő szakaszból áll azzal, hogy nem szabad figyelmen kívül hagyni a kellő felkészülést, az interjú megtervezését, és jelentősége van a kihallgatás időpontjának, helyszínének is.

1. Az első lépés a *bemutakozás*, melynek során a kihallgatónak lehetősége van bizalmi kapcsolatot létesíteni a kihallgatottal. A bizalom és a nyugodt, természetes légkör, a kontroll érzete elősegítik a memória működését. A kihallgató elmagyarázza továbbá, hogy a kihallgatottnak aktív szerepet kell vállalnia az emlékeinek felidézése során. Ekkor lehet közölni az eljárásjogi figyelmeztetéseket.

2. A következő lépésben a kihallgatott *önállóan, félbeszakítás nélkül előadhatja*, amit tud a bűncselekményről. Ezt megelőzően azonban a kihallgató először megkéri, hogy próbálja meg magát mentálisan visszahelyezni a cselekmény helyére és idejére, kontextusába (*reinstatement of context*), például a cselekménykori érzései, gondolatai, vagy esetleg az időjárás felidézésével. Ez segít megakadályozni azt, hogy a releváns emlékek közé bekeveredjenek más, oda nem illő emlékképek.

3. Az összefüggő vallomás alapján a kihallgató *kérdéseket* tehet fel a részletek feltárása érdekében. Ennek során több elvet is figyelembe kell venni:

- először is kerülendő a szuggesztív hatású zárt, „vagy-vagy”, illetve „igen-nem” kérdések. Így tehát ahelyett, hogy azt kérdeznénk, hogy fekete vagy kék kabát volt az elkövetőn, célszerűbb úgy fogalmazni, hogy „írja le a saját szavaival, hogy nézett ki az elkövető”;
- lehetőleg el kell kerülni a kihallgatott félbeszakítását, akkor is, ha épp gondolkozik a válaszon, kellő időt kell hagyni neki a válasza megformálására;
- a legrészletesebben előadott emlékképektől kell haladni a kevésbé részletes emlékek felé, és kerülni kell az éles témaváltásokat.

Az interjú sajátossága a kognitív pszichológián alapuló emlékezést elősegítő technikák beépítése. A kihallgató arra kéri a kihallgatottat, hogy adja elő az eseményeket *fordított sorrendben*, majd ezt követően *más szemszögből*, így más személy nézőpontjából vagy esetleg más szögből (pl. „Mit láthatott a sértett?”). Ezekon keresztül olyan emlékképek is hozzáférhetővé válhatnak, amelyek a hagyományos felidézés során nem merülnének fel. Célszerű azonban a részletek feltárásának a végére hagyni ezeket a kérdéseket.

²⁹ Fisher, Ronald P. – Geiselman, R. Edward. 2010. 321-322. o.

4. A negyedik lépés az elhangzottak *felülvizsgálata*, ami lehetőséget ad az esetleges hiányosságok vagy ellentmondások feloldására.

5. Végül az interjú zárásaként a kihallgató eleget tehet bármilyen, korábban nem tisztázott eljárásjogi formalitásnak, pl. a magyar büntetőeljárásban ilyen lehet a polgári jogi igény vagy a magánindítvány bejelentése. Ezt követően a kihallgató megköszöni a kihallgatott együttműködését, és felhívja arra, hogy keresse meg, ha bármilyen újabb részlet az eszébe jutna.³⁰

A kognitív interjú az angolszász jogterületeken igen sikeresnek bizonyult, széles körben vált a nyomozó hatóságok oktatási anyagának részévé. Több kutatás is vizsgálta kontrollált körülmények között és konkrét büntetőeljárások keretében is. Az egyik, egyetemi hallgatók körében elvégzett kutatás eredményei azt mutatták például, hogy a kognitív interjú alkalmazásával az alanyok 25-50%-kal pontosabban tudták felidézni emlékeiket, mint bármilyen más módszerrel.³¹

4.2. A Reid-módszer

Szintén közismert és széles körben alkalmazott kihallgatási metódus a John Reid chicago-i nyomozó nevéhez köthető *Reid-interjú*, melyet kifejezetten a gyanúsított kihallgatásokra dolgoztak ki az 1950-as években. A konfrontációra építő Reid-módszer merőben más megközelítést alkalmaz, mint a kognitív interjú. Lényege a pszichológiai nyomásgyakorlás, ami végső soron beismerő vallomáshoz vezethet. A nyomásgyakorlás azonban nem fenyegetést vagy hasonló pressziót jelent, éppen ellenkezőleg. A Reid-módszer két nagyobb, eltérő célt szolgáló interjútechnikából áll össze. Az első nagyobb szakasz az ún. *viselkedéselemző interjú* (*Behavioral Analysis Interview*), melynek célja – hasonlóan a kognitív interjúhoz – egyfajta bizalmi kapcsolat megteremtése, valamint az információgyűjtés a cselekményről. A sztenderdizált séma szerint a kihallgatott először lehetőséget kap arra, hogy megszakitás nélkül, a saját szemszögéből, összefüggően előadja vallomását. Ezt követően a kihallgató feltesz 15, provokatív kérdést, melyek révén a kihallgatott személy szavahihetőségéről lehet következtetést levonni:

1. Cél: „Mit gondol, mi a célja a mai interjúnak?”
2. Háttér: „Ön követte el a bűncselekményt?”
3. Ismeret: „Tudja, hogy ki követte el a bűncselekményt?”
4. Gyanú: „Mit gondol, ki követte el a bűncselekményt?”
5. Tanúsítás: „Van esetleg olyan személy, bárki, akiről azt tudná mondani, hogy biztosan NEM követte el a bűncselekményt?”
6. Hitelesség: „Úgy gondolja, hogy szándékos volt a bűncselekmény?”

³⁰ Fisher – Geiselman: i.m. 322-324.

³¹ Fisher – Geiselman: i.m. 324-325.

7. Lehetőség: „Kinek volt a legjobb lehetősége arra, hogy elkövesse a bűncselekményt?”
8. Attitűd: „Hogy érzi magát attól, hogy kikérdezzük a bűncselekmény kapcsán?”
9. Gondolkodás: „Felmerült önben valaha a bűncselekmény elkövetésének gondolata?”
10. Indíték: „Mit gondol, miért követhette el valaki ezt a bűncselekményt?”
11. Büntetés: „Mit gondol, mit érdemelne a bűncselekmény elkövetője?”
12. Második esély: „Mit gondol, a bűncselekmény elkövetője megérdemelne egy második esélyt?”
13. Tiltakozás: „Miért nem követte volna el soha ezt a bűncselekményt?”
14. Eredmény: „Mit gondol, a nyomozásunk eredménye mit fog kideríteni az ön szerepéről a bűncselekményben?”
15. Kinek számolt be: „Elmondta bárkinek is azt, hogy ma kihallgatáson vesz részt?”

A Reid-módszer szerinti tapasztalatok azt mutatják, hogy az ilyen provokatív kérdésekre az ártatlanok sokkal vehemensebben, azonnali visszautasítással reagálnak, míg a tényleges elkövetők kitérő válaszokat adnak, félrebeszélnek.³²

Ha a kihallgató a viselkedéselemző interjú alapján arra a meggyőződésre jut, hogy a kihallgatott személy követte el a bűncselekményt, a kihallgatás átlép a következő szakaszába. Az érdemi kihallgatási séma kilenc lépésből áll.

1. *Direkt pozitív konfrontáció*, melynek során a kihallgató közli a gyanúsítottal, hogy ilyen és ilyen bizonyítékok alapján kétséget kizáróan megállapítható a bűnössége. Már a konfrontáció szakaszában is fel kell vetni a beismerés lehetőségét, és ennek érdekében célszerű lehet például néhány perc csendet beiktatni.
2. Ha ekkor nem kerül sor beismerésre, a kihallgatás átlép a *témafejlésztés* szakaszába. Ez azt jelenti, hogy a kihallgató felvázol egy morálisan védhető magyarázatot a bűncselekmény elkövetésére, ami szimpatikusabb színben tünteti fel a gyanúsítottat. Ez mindig az adott bűncselekményhez igazodó, egyfajta torzított motiváció. Itt tehát a kihallgató látszólag empátiát mutat a kihallgatottal szemben.
3. Ilyenkor a gyanúsított szinte mindig tagadásban van, így a következő lépés a *tagadás leküzdése*. Ez a kihallgatás folyamatában végig szükséges lehet, mindvégig figyelemmel kell lenni azonban arra a lehetőségre, hogy a kihallgatott személy ártatlan. Az ártatlan személy szinte mindig már a konfrontáció szakaszában erőteljes védekezésbe kezd, ami a metakommunikációjában is megjelenik, így keresi a szemkontaktust, előrehajol, feláll stb.
4. A negyedik lépés a *tiltakozás kezelése*. A tiltakozás más, mint a tagadás, azt jelenti, hogy a terhelt elkezd érveket felsorakoztatni amellet, hogy miért nem követhette el ő a bűncselekményt. Itt célszerű nem vitába bonyolódni, hanem a terhelt érveit bele kell építeni a bűnösséget alátámasztó narratívába.

³² Ivaskevics Krisztián – Pásztor Attila, 2015. 67-76. o.

5. *A figyelem megszerzése és fenntartása* a kihallgatás során akkor válhat szükségessé, ha a tagadás és a tiltakozás sikertelensége esetén a gyanúsított bezárkózik. Ilyenkor a kihallgatott tipikusan nem reagál a kihallgatóra, nem tart szemkontaktust, a testbeszéde is ezt reflektálja. Ebből a helyzetből többféleképp ki lehet zökkenteni. Az egyik ilyen a fizikai távolság csökkentése, a szemkontaktus erőltetése. Másik módszer a vizuális segítség alkalmazása, ami lehet akár a bűnösséget alátámasztó bizonyítási eszközök felmutatása, kerülni kell azonban például a helyszínről készült fényképfelvételeket.
6. Ha a terhelt figyelmét sikerült felkelteni, a következő lépés a *passzivitás kezelése*. A passzivitás arra utalhat, hogy kezdi elfogadni, hogy a védekezése nem jár sikerrel. Ekkor érdemes a korábban már megalapozott témát, vagyis a védhető magyarázatot tovább kibontani, részletezni. Például, ha az a téma, hogy az áldozat kiállhatatlan személy volt, akkor el lehet kezdeni részletezni, hogy „bizonyára pokollá tette a gyanúsított életét” stb.
7. Ennek következő lépése az *alternatív kérdés prezentálása*. Ez azt jelenti, hogy a kihallgató két, a témából logikailag következő alternatívát prezentál, amelyek közül az egyik erkölcsileg védhetőbb, például „*A pillanat hevében követte el vagy előre kitervelte?*” Ha tehát a gyanúsított bármelyik opcióra is igenlően reagál, azzal lényegében elismeri a bűncselekmény elkövetését.
8. Ebben az esetben meg kell kísérelni a terheltet *rábírni a teljeskörű szóbeli beismerésre* a saját szavaival. Az alternatív kérdésekre adott válasz alapján meg kell erősíteni a beismerés szándékát a cselekmény egyes részleteinek feltárásával, nyitott kérdéseken keresztül. Az esetleges későbbi védekezés megcáfolása érdekében fontos, hogy a gyanúsított olyan részleteket is feltárjon, amelyekről máshonnan nem szerezhetett tudomást.
9. Ha a gyanúsított részletes beismerő vallomást tesz, a kihallgatás utolsó lépése annak *írásba foglalása*, ami történhet papír alapon, vagy elektronikus formában. A magyar büntetőeljárással szemben ugyanis az angolszász jogi kultúra jogrendszerében a kihallgatás során nem folyamatos, egyidejű jegyzőkönyvezés történik, hanem utólag foglalják írásba a vallomást, így a beszélgetés természetesebb lefolyású lehet.³³

Talán ebből a rövid összefoglalóból is kitűnik, hogy a Reid-módszer – bár rendkívül hatékony lehet a kitűzött célja elérése szempontjából, az alkalmazása legalábbis némi aggályokat vet fel. A manipulatív, szuggesztív kikérdezési módszer ugyanis nagyon könnyen vezethet valótlan tartalmú beismerő vallomásokhoz, különösen fiatalok, vagy hátrányosabb társadalmi helyzetből származó, alacsonyabb intellektusú gyanúsítottak esetén.³⁴

4.3. További kihallgatási módszerek

³³ Ivaskevics – Pásztor, i.m. 78-87. o.

³⁴ Ivaskevics – Pásztor, i.m. 88-89. o.

Bár a kognitív interjú és a Reid-módszer kétségkívül a leginkább elterjedt bűnügyi interjútechnikák, a témával foglalkozó szakirodalom és gyakorlat számos további kihallgatási módszert ismer. Kiemelést érdemel különösen az Egyesült Királyságban a kognitív interjú mintájára 1993-ban bevezetett *PEACE-modell* (*Planning and Preparation; Engage and Explain; Obtain an Account; Closure; Evaluation*), mely ugyancsak a kihallgató és a kihallgatott közötti bizalmi kapcsolatra, nyitott kérdésekre és szabad elbeszélésre épít. Sajátos megoldás továbbá a tanúként kihallgatható személyek emlékezését elősegítő *SAI*, azaz *self-administered interview* (önmagunk által irányított kikérdezés), melynek lényege, hogy közvetlenül a bűncselekmény elkövetését követően a helyszínen jelenlévők a nyomozó hatóság tagja által átadott formanyomtatványon rögzített, irányított kérdésekre válaszolva elmélyíthetik emlékeiket, ami megkönnyíti a későbbi személyes kihallgatásokat.³⁵

Végül, dolgozatom terjedelmi korlátai miatt csak vázlatosan, de említést kell tennem a gyermekkori tanúk, elsődlegesen a szexuális jellegű bűncselekmények áldozataul esett gyermekek kihallgatására alkalmazott, az Egyesült Államok gyermekvédelmi hatósága (*National Institute of Child Health and Human Development*) által kifejlesztett *NICHD-protokollról*. A gyermek bármilyen érintkezése a büntető igazságszolgáltatással rendkívül káros hatásokat hordozhat magában. Ezen felül a gyermek életkorából adódó testi, szellemi, erkölcsi fejlettségére tekintettel teljesen máshogy éli meg a világot és máshogy képes közvetíteni az emlékeit, mint egy felnőtt, ezért vallomását gyakran kell fenntartásokkal kezelni. Az *NICHD-protokoll* megalkotására az adott okot, hogy az 1980-as években több, gyermekek szexuális bántalmazásával kapcsolatos büntetőügyben részben a nem megfelelő módon lefolytatott, szuggesztív hatású kihallgatásokra visszavezethetően születtek valótlan tartalmú terhelő vallomások. A gyermek által ismert tények nélkül azonban sok esetben, legfőképp a gyermekeket érintő szexuális bűncselekmények esetében, a tényállást nem lehetne felderíteni. E szempontokra figyelemmel a protokoll mindenekelőtt a kihallgatott gyermek kíméletét és a tőle kinyerhető vallomás hitelességét hivatott biztosítani a bizalmi kapcsolat kiépítése révén, kiemelt figyelmet fordítva a gyermek befolyásolásának elkerülésére.³⁶

5. Konklúzió

Dolgozatomban arra kívántam rávilágítani, hogy a helyes, vagy adott esetben inadekvát kihallgatási technika a bíróság előtti, a közvetlenség elvén alapuló bizonyítási eljárásban meghatározó jelentőségű lehet a büntetőeljárás eredményességére, így különösen az anyagi igazság feltárására, valamint a tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülésére nézve. A törvény rendelkezései a bíróságok számára csak minimális iránymutatással szolgálnak a kihallgatás tényleges lefolytatásához. A dolgozatomban felvázolt kihallgatási technikákra, módszerekre egy tárgyaláson kevésbé lehet hagyatkozni, de a mögöttük rejlő működési elvek, pszichológiai folyamatok ismerete talán mégis némi eligazítást nyújthat a bíró számára.

³⁵ Sági Lilla, 2015. 176-178. o.

³⁶ Nagygyőr Csilla, 2022. 1661-1664. o.

Felhasznált irodalom

- Belovics Ervin – Tóth Mihály: *Büntető eljárásjog*. HVG-ORAC, Budapest, 2017. 143.o.
- Bócz Endre: *Kriminalisztika a tárgyalóteremben*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008. 110-112. o.
- Cséffai Attila Csaba: A közvetlenség elve és a hallgató vádlott – Büntetőeljárásunk vargabetűje. *Belügyi Szemle*. 62. évf. 3. sz. 2014. 74-75. o.
- Elek Balázs: *A jogerő a büntetőeljárásban*. Printart Press Kiadó, Debrecen, 2012. 18-35. o.
- Elek Balázs: *A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban*. PhD Értekezés, Miskolc, 2007. 212-213. o.
- Finszter Géza – Hack Péter – Holé Katalin – Horváth Georgina – Ignác György – Koósné Mohácsi Barbara – Szomora Zsolt – Üveges Eszter Anna (szerk.: Hack Péter): *Büntetőeljárás Jogi I. Eötvös Kiadó*. Budapest, 2024. 84., 233-234. o.
- Fisher, Ronald P. – Geiselman, R. Edward: The cognitive interview method of conducting police interviews: eliciting extensive information and promoting therapeutic jurisprudence. *International Journal of Law and Psychiatry*. Volume 33. 5-6. 2010. 321-325. o. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijlp.2010.09.004>
- Hati Csilla: Egy eltűnt alapelv: a közvetlenség a büntetőeljárásban. In: Elek Balázs – Miskolczi Barna (szerk.): *Úton a bírói meggyőződés felé. A készülő büntetőeljárás törvény kodifikációja*. Debrecen, Printart-Press, 2015. 159. o.
- Ivaskevics Krisztián – Pásztor Attila: Kihallgatástechnikai metódusok a világban 1. A Reid-módszer. *Belügyi Szemle*. 63. évf. 2. szám. 2015. 67-76., 78-87., 88-89. o. DOI: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2015.2.3>
- Király Tibor: *Büntetőeljárás jog*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 103. o.
- Nagygyőr Csilla: A gyermekek kihallgatása a nyomozások során. *Belügyi Szemle*. 70. évf. 8. sz. 2022. 1661-1664. o. DOI: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.8.5>
- Sági Lilla: A krimináltaktika jövője – Új kihallgatási technikák. *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények*. XVI. kötet. 2015. 176-178. o.
- Tremmel Flórián (szerk.): *Kriminalisztika Tankönyv és Atlasz*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2005. 338. o.
- Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: *Kriminalisztika*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2009. 341-344., 376. o.
- Varga Zoltán: *A tanú a büntetőeljárásban*. Complex Kiadó, Budapest, 2009. 33. o.

INTERROGATION TECHNIQUES IN CRIMINAL PROCEDURE

Although there are several types of evidence by which the facts of a criminal case can be established, the vast majority of findings are based upon information provided by defendants and witnesses. The success of a criminal procedure is therefore largely dependent upon the interrogation technique employed by the authorities.

The subject of effective interrogation methods is generally considered to concern forensic science and as such, the investigation phase of the procedure. Information provided by people with relevant knowledge of the facts should, however, carry the same weight in the taking of evidence at court, conducted in accordance with the principle of immediacy. The question that might arise, then, is that how the effectiveness of the interrogation and questioning of defendants and witnesses can be improved in our current criminal procedure regulation. In this paper, I aim to at least partially address this question. I open by outlining the function and relevance of the principle of immediacy, including the goal of the taking of evidence. I then move on to introducing some of the more well-known interrogation methods, such as the cognitive interview and the Reid-technique, that, although not entirely applicable at court, I believe might provide a level of guidance to the judge heading the trial.